

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, професора Шатрави Сергія Олександровича на дисертацію Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні», подану на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Вивчення змісту дисертації, анотації до дисертації та наукових праць Босої Ірини Вадимівни дає підстави зробити висновок про актуальність обраної теми, достатній ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень та висновків, що виносяться на захист, їх практичну значущість, а також про глибокий аналіз питань формування та реалізації кадрової політики в органах Національної поліції України.

Обрана дисертанткою тема для дослідження є дійсно актуальною і торкається широкого кола питань адміністративного права.

У сучасних умовах реформування та триваючих євроінтеграційних процесів в Україні, сфера надання професійної правової допомоги також зазнала певних змін. Це виражається у перерозподілі функцій між правовими інститутами, покликаних здійснювати публічно-правову функцію із захисту конституційно гарантованих прав і свобод людини та громадянина. Одним із таких інститутів є адвокатура. З огляду на це, діяльність законодавців, практиків і наукової спільноти нині спрямована на пошук нових підходів до адміністративно-правового регулювання питань адвокатської діяльності та створення належних умов для її реалізації з боку державних інститутів, адже роль адвокатури у житті правового суспільства залишається надзвичайно важливою.

Світова спільнота визнає інститут адвокатури професійним об'єднанням незалежних самозайнятих правників, які здійснюють важливе завдання – реалізацію права на захист свобод та інтересів людини й громадянина шляхом надання правової допомоги. Для належної реалізації цього завдання необхідна ініціатива та ефективні кроки з боку держави щодо створення належних умов функціонування інституту адвокатури. Це, у свою

чергу, підкреслює особливий статус адвоката як особи, що надає професійну правову допомогу.

Адвокатура, як один з елементів системи правосуддя, потребує застосування реформаційних заходів, спрямованих на забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності з боку державних інститутів. Проте в сучасних умовах, з урахуванням запровадженого в Україні воєнного стану, питання створення належних умов і дотримання гарантій функціонування адвокатури лише дискутуються. Це підтверджує актуальність теми дослідження.

Необхідність удосконалення теоретичних і практичних напрямів розвитку зазначеної проблематики підтверджує актуальність дослідження адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. Враховуючи те, що реформування інституту адвокатури України триває, законодавча база динамічно оновлюється, стан адміністративно-правового регулювання функціонування адвокатури і питання створення належних умов її діяльності потребують постійного дослідження та аналізу для окреслення шляхів їх вдосконалення і оптимізації.

Про актуальність обраного напрямку дисертаційного дослідження може свідчити також те, що він належить до числа пріоритетних у галузі удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. Дисертація спрямована на реалізацію положень Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021; Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11 червня 2021 року № 231/2021; Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства ЄС, затвердженої Законом України від 18 березня 2004 року № 1629IV; Плану законодавчого забезпечення реформ в Україні, схваленого постановою

Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509-VIII; Стратегії розвитку Національної асоціації адвокатів України на 2021–2025 роки, затвердженої рішенням Ради адвокатів України від 2 липня 2021 року № 38.

Таким чином, викладене вище свідчить, що обрана авторкою тема для дослідження, поставлена мета і завдання присвячені дійсно важливій проблемі, вирішення якої допоможе знайти правильний підхід при удосконаленні адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Наукова новизна отриманих дисертантом результатів визначається тим, що вперше у вітчизняній науці адміністративного права на монографічному рівні здійснено комплексний аналіз сутності та змісту адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також науково обґрунтовано шляхи розв'язання низки проблемних питань, що базуються на новітніх наукових поглядах і враховують сучасну суспільно-політичну ситуацію в Україні.

Аналіз рецензованої дисертації дозволяє стверджувати, що в результаті проведеного дослідження авторка досягнула визначеної мети та надала відповіді на поставлені завдання. При цьому, сформульовані висновки та пропозиції є достатньо науково охарактеризовані та оригінальні, відповідають вимогам сьогодення та можуть бути застосовані на практиці для удосконалення ведення адвокатської діяльності в Україні.

У дисертації на підставі комплексного аналізу наукових і нормативно-правових джерел здійснено теоретичне узагальнення й нове розв'язання проблеми створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, а також сформульовано пропозиції та рекомендації до вдосконалення чинного законодавства в досліджуваній сфері.

Обґрунтовано, що відносини у сфері публічного права, тобто публічні відносини, мають державний інтерес. Публічне право захищає загальні, державні, суспільні інтереси, загальні блага, які мають значення для суспільства, держави, спільноти загалом. Причому однією з ознак правової

держави є захист прав і свобод людини та громадянина: найвищою цінністю в державі визнається людина з її індивідуальними інтересами.

Наголошено, що оскільки адвокатура України як професійно-правовий правозахисний інститут становить системоутворюючий елемент механізму забезпечення прав, свобод і законних інтересів людини, то питання місця адвокатури серед інших органів публічної влади, що здійснюють захист прав і свобод людини та громадянина, є важливим з позиції розуміння рівня демократії в суспільстві. Тому створення найбільш ефективної моделі адвокатури передбачає визначення її правової основи, обрання спеціально-дозвільного або загальнодозвільного принципу правового регулювання.

Обґрунтовано тезу про те, що національний рівень нормативно-правового забезпечення організації та діяльності адвокатури охоплює три групи нормативних актів: законодавчі акти, підзаконні нормативні акти та локальні нормативні акти. Зазначено, що адміністративне законодавство посідає чільне місце серед правових засад організації та діяльності адвокатури, воно представлене як законами, так і кодифікованими нормативно-правовими актами.

Запропоновано адміністративними процедурами створення належних умов діяльності адвокатури розуміти врегульовану адміністративно-процедурними нормами послідовність дій уповноважених суб'єктів щодо впровадження адміністративних заходів з метою створення оптимальних умов для виконання професійних обов'язків адвокатів. Так, поняття «врегульована адміністративно-процедурними нормами послідовність дій» вказує на те, що порядок або послідовність дій є регульованим (чи встановленим) адміністративними нормами та процедурами. Це означає, що існують конкретні правила або вказівки, які визначають послідовність кроків або процедур, що мають бути виконані для досягнення певної мети чи результату.

Наголошено, що, враховуючи обраний шлях євроінтеграції, владні структури держави та громадськість мають вживати реформаційних заходів, спрямованих на виведення адвокатури на новий рівень функціонування. У

цьому на допомогу Україні має прийти передовий, перевірений практикою реалізації досвід інших держав, які є партнерами нашої країни на міжнародній арені, з метою його подальшої інтеграції в національне законодавство та юридичну практику. Безпосередній вагомий вплив на стан правової захищеності й охорони прав та інтересів особи має те, наскільки інституції держави або недержавні утворення здатні оперативно реагувати на факти посягань та ефективно усувати не лише наслідки таких порушень, а й аспекти, що стали причиною порушень охоронюваних прав, свобод та інтересів учасників суспільних правовідносин. Стан ефективності захисту прав та інтересів особи безпосередньо залежить від ступеня нормативного врегулювання діяльності адвокатури, ефективного процесуального права, відсутності протидії з боку органів держави в питаннях реалізації принципів діяльності адвокатури та забезпечення повного їх дотримання. Підвищити рівність такої ефективності правозахисту спроможні отримані результати досліджень шляхів удосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Таким чином, з урахуванням зазначеного можна стверджувати, що новизна дисертації виявляється як у самому підході до досліджуваних проблем, так і у запропонованому розв'язанні конкретних питань.

Обґрунтованість наукових положень дисертації та достовірність одержаних результатів підтверджена теоретичною та методологічною базою дослідження, критичним аналізом та узагальненням праць вітчизняних та зарубіжних вчених, комплексним аналізом чинного законодавства, а також проектів нормативно-правових актів, що стосуються тематики дослідження.

У першу чергу, з позитивного боку слід відмітити надзвичайно чітко та правильно визначення авторкою роботи об'єкта та предмета дослідження, що, на жаль, сьогодні не часто зустрічається в наукових роботах такого рівня

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, які виникають під час створення належних умов адміністративної діяльності адвокатури в Україні.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

По-друге, на підставі дослідження зарубіжного досвіду встановлено, що європейська спільнота вже тривалий час розвиває напрям зростання рівня правової культури в суспільстві, основоположним правилом якої є процедура надання правової допомоги учасникам суспільних відносин професійними адвокатами. З огляду на це, адвокатура є одним з найважливіших правових інститутів, що наявні та зазнають ефективного регулюючого впливу в правових, соціально орієнтованих державах, що забезпечує охорону й захист прав, свобод та інтересів учасників суспільних відносин.

Методологічну основу дисертації І.В. Босої становить взаємодоповнююча сукупність загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання, використання яких сприяло вирішенню сформульованих задач і досягненню мети дослідження. Діалектичний метод дав змогу сформулювати адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури, встановити сутність публічних правовідносин у досліджуваній сфері, місце адвокатури в системі публічної, а також здійснити комплексний аналіз і з'ясувати сутність механізму створення належних умов діяльності адвокатури. Метод семантичного аналізу уможливив визначення сутності дефініцій «належні умови діяльності адвокатури», «механізм створення належних умов діяльності адвокатури», «гарантії адвокатської діяльності», «процедури створення належних умов діяльності адвокатури», «суб'єкти забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури» тощо. Порівняльно-правовий метод слугував вихідним пунктом для виокремлення позитивного зарубіжного досвіду стосовно організації та функціонування органів адвокатури, що дало змогу за допомогою логіко-юридичного методу сформувати шляхи вдосконалення створення належних умов діяльності адвокатури в адміністративно-правовій площині з визначенням конкретних напрямів такого вдосконалення з боку державних інституцій. Метод групування з використанням системно-структурного підходу надав можливість класифікувати джерела правового

регулювання діяльності адвокатури. Застосування методів аналізу та синтезу сприяло виявленню основних проблем, які притаманні досліджуваній сфері, а також розробленню комплексу пропозицій щодо вдосконалення національного законодавства.

Емпіричну базу дослідження становлять узагальнена судова практика Верховного Суду України й дані з Єдиного державного реєстру судових рішень, звіти діяльності Комітету захисту прав адвокатів НААУ та Національної асоціації адвокатів України, офіційні інтегровані звіти міжнародних організацій у сфері адвокатури, Інтернет-представництва суб'єктів публічної влади, урядового порталу та інших суб'єктів, що залучені до процесу створення належних умов діяльності адвокатури.

Наукова та практична значущість отриманих результатів підтверджена відповідними актами впровадження та полягає в тому, що сформульовані в дисертації теоретичні положення, висновки та пропозиції використовуються: 1) науково-дослідній роботі – у подальших розробках, пов'язаних із формуванням теоретичних аспектів створення належних умов діяльності адвокатури в Україні; 2) правотворчій сфері – висновки, пропозиції та рекомендації, що викладені в дисертації, можуть бути використані під час розробки змін і доповнень до національного законодавства, спрямованих на вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвокатури; 3) правозастосовній сфері – для підвищення ефективності діяльності суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури; 4) освітньому процесі – положення та висновки дисертації використовуються під час викладання навчальних дисциплін «Адміністративне право», «Адвокатура і нотаріат», «Актуальні проблеми адміністративного права та адміністративна реформа в Україні», а також можуть бути використані під час розроблення навчальних посібників, підручників та їх розділів, лекцій і методичних рекомендацій для студентів закладів вищої освіти.

Наукові положень, висновки та рекомендацій дисертації достатньо повно викладені в анотації та опублікованих працях. Анотації дисертації

відповідають її змісту та повністю відображають основні положення і результати дослідження, оформлено відповідно до встановлених МОН вимог.

Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, восьми підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 241 сторінка, з яких 205 сторінок – основний текст, 33 сторінки – список використаних джерел (293 найменування) та додатків.

В **анотації** викладено в стислій формі основні тези, категорії та поняття, запропоновані автором, напрямки удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні, що містяться в дисертаційному дослідженні. Анотація викладена українською та англійською мовою.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми дослідження та її актуальність, зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Визначено мету, об'єкт, предмет дисертаційного дослідження та поставлено наукові завдання. Охарактеризовано методи дослідження з зазначення підрозділів, в яких авторка їх використовувала. Викладено наукову новизну отриманих результатів, що зумовлена характером обраної теми та підходом до її дослідження, практичне значення отриманих результатів та зазначено дані щодо проходження основними теоретичними положеннями та практичними результатами апробації.

У **першому розділі** «Загальна характеристика створення належних умов діяльності адвокатури» здобувачкою висвітлено поняття та види публічних правовідносин зі створення належних умов діяльності адвокатури як об'єкт адміністративно-правового регулювання; визначено місце адвокатури в системі суб'єктів публічної влади та її правовий статус; викладено правові засади організації здійснення адвокатської діяльності та місце серед них адміністративного законодавства.

У **другому розділі** «Адміністративно-правовий механізм створення належних умов діяльності адвокатури» дисертанткою розкрито поняття та сутність адміністративно-правового механізму створення належних умов

діяльності адвокатури; охарактеризовано суб'єктів забезпечення створення належних умов діяльності адвокатури; визначено адміністративні процедури створення належних умов діяльності адвокатури.

У третьому розділі «Шляхи вдосконалення адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій» здобувачкою окреслено сучасне бачення щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності; проаналізовано зарубіжний досвід організації та функціонування органів адвокатури; окреслено напрями адміністративно-правового регулювання створення належних умов діяльності адвоката з боку державних інституцій.

Вкінці кожного розділу та всієї роботи, дисертантка наводить висновки, які відповідають основним положенням кожного розділу та дослідження загалом. Висновки та узагальнення свідчать про повною мірою розв'язання поставлених мети і завдань дослідження. Висловлені пропозиції є достатньо науково аргументовані та оригінальні та можуть бути рекомендовані до застосування на практиці.

Оформлення дисертації та анотації І.В. Босої відповідає тим вимогам, які висуваються до такого роду робіт. Зокрема, слід відмітити, що структурно дослідження побудовано логічно, розділи і підрозділи взаємопов'язані між собою.

Вибрана структура дисертації дозволила автору послідовно і системно проаналізувати широкий спектр питань які стосуються адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. При розбитті розділів основного тексту на підрозділи авторкою дотримані правила пропорційності, непересіченості, взаємовиключення і неперервності. Матеріал викладено послідовно, логічно, в основному правильно співвідносячи загальні та конкретні питання, наведено авторські наукові дефініції та умовиводи.

Мета і завдання, визначені автором у вступі, відповідають змісту дослідження та загальним висновкам, а всі висновки та рекомендації, зроблені авторкою, об'єднані провідною ідеєю – обґрунтування

адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні та приведення їх у відповідність до стандартів і вимог Європейського Союзу.

В цілому дисертаційне дослідження виконане на належному рівні.

Разом з тим, аналіз дисертації І.В. Босої дає підстави **висловити наступні зауваження та надати деякі рекомендації:**

По-перше, авторці варто було би вказати в роботі які правові, організаційні та управлінські заходи повинні бути реалізовані державою для створення належних умов діяльності адвокатури як інституції, яка виконує функції держави із захисту прав фізичних та юридичних осіб? Натомість в роботі цьому питанню приділено лише поверхову увагу.

По-друге, здобувачці варто було б розкрити місце адвокатури в системі органів публічної влади. Це дозволить краще зрозуміти, як адвокатура взаємодіє з іншими органами, а також визначити її роль та функції в забезпеченні прав і свобод громадян.

По-третє, у третьому розділі, на основі вивчення зарубіжного досвіду, авторці варто було б запропонувати заходи з підтримки професійного розвитку адвокатів, оцінки їхньої фахової компетентності, проведення атестації та підготовки. Доцільно було б додати пропозиції щодо підвищення кваліфікації адвокатів через тренінги, семінари та інші освітні заходи. На мою думку, варто було б це сформулювати як пропозиції до змін чинного законодавства України. Ці пропозиції спрямовані на забезпечення високого професійного рівня адвокатів та їхню здатність ефективно виконувати свої професійні обов'язки, що сприятиме зміцненню правової держави та підвищенню рівня правового захисту громадян.

По-четверте, в роботі варто було би розкрити категорію «гарантії адвокатської діяльності». Це допоможе конкретизувати, з юридичної точки зору, які саме права, привілеї та механізми захисту мають адвокати, щоб ефективно виконувати свої обов'язки без страху переслідувань чи втручання. Цікаво було б почути позицію авторки стосовно того, які державні органи чи інші суб'єкти мають забезпечувати гарантії адвокатської діяльності.

Підсумовуючи викладене вище, необхідно зазначити, що наведені вище зауваження та рекомендації стосуються лише дискусійних питань, деякої неповноти та непослідовності розгляду окремих аспектів теми дослідження, що вимагають уточнення. Втім, висловлені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження, яке має науково-теоретичне і практичне значення для науки адміністративного права, також містить наукові положення, які являють нові підходи до вирішення наукового завдання і сприяють удосконаленню адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

Аналіз тексту дисертації свідчить про відсутність порушення авторкою вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право; надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності, використані методики досліджень і джерела інформації.

У праці І.В. Босої не виявлено ознак академічного плагіату, самоплагіату, компіляції або фальсифікації. Висновки і рекомендації мають достатній рівень обґрунтування наукової новизни, а також репрезентують вирішення поставлених у роботі завдань.

Дисертація Босої Ірини Вадимівни на тему «Адміністративно-правові засади створення належних умов діяльності адвокатури в Україні», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, повністю завершеним, самостійним науковим дослідженням, містить нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною, має практичне значення для удосконалення адміністративно-правових засад створення належних умов діяльності адвокатури в Україні. Дисертація за своїм змістом відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016

року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її авторка – Боса Ірина Вадимівна заслуговує на присудження їй ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**завідувач науково-дослідної лабораторії
з проблем досудового розслідування НИІ № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор**

Сергій ШАТРАВА